

які замінюються синтетичною сировиною і потребують значно менше зусиль для обробки, а також – до трансформації засобів праці, яка при поєднанні електронної техніки з традиційними механізмами дозволяє створювати гнучкі та ефективні виробничі системи, що дозволяє значно збільшити продуктивність праці в результаті підвищення коефіцієнта використання обладнання і скорочення затрат часу на обслуговуючі операції [3, с. 198, 208]. Разом із тим, зазначається, що економічне зростання називають розвитком, якщо воно має інноваційний характер, так як інновації, як правило, забезпечують перехід економічної системи до нового рівноважного стану [3, с.199]. На нашу думку, інновації так чи інакше трансформують діючу структуру факторів економічного зростання та розвитку, чи то введенням нового фактора, чи то посередництвом глибокої трансформації діючих.

Висновок. Таким чином, можна констатувати важливу роль інноваційного фактора у процесі економічного зростання на сучасному етапі. При цьому, роль класичних його факторів, без сумніву, залишається не менш вагомою, незважаючи на всі інституціональні, технічні та технологічні зміни сучасності. Для прикладу, такий фактор як земля, що охоплює всю сукупність природних ресурсів, не втрачає своєї актуальності для економічного зростання, будучи при цьому чи не найбільш консервативним порівняно з іншими. Це відповідає цивілізаційній парадигмі економічного та суспільного розвитку, відповідно до якої ресурси, системи, способи виробництва і т. п. не витісняються новими формами, а еволюціонують під впливом нових умов.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н.П. Экономический рост: история и современность: учеб. пособие. – СПб., 2001. – 143с.
2. Ресурсный потенциал экономического роста. Автор, коллект.: Л.И. Абалкин, А.Г. Грязнова, М.А. Комаров и др. М.: Изд. дом. «Путь России»; ЗАО «Издательский дом «Экономическая литература»», 2002. – 568 с.
3. Управление инновациями: В 3 кн. Кн. 1. Основы организации инновационных процессов. Учеб. пособие / А.А. Харин, И.Л. Коленский; Под. ред. д.э.н. проф. Ю.В. Шленова. – М.:Высш. Шк., 2003. 252 с.
4. Филипенко А.С. Экономическое развитие : цивилизационный подход / А.С. Филипенко. – М. : Экономика, 2001. – 264 с.
5. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Пер. с 14–го англ. изд. – М.: ИНФРА–М, 2003.

Annotation. *The purpose of the article is to explore the expanded model of the modern economic growth. Author pays special attention to the analysis of innovative factor and its relations with traditional factors.*

Key words: *economic growth, supply factors, innovative growth factor.*

УДК 331.1:658.3.003.13

Чаплінський В.Р., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА КАТЕГОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

У статті визначено сутність поняття «інтелектуальний капітал» та розкрито значення даної категорії. Розглянуто важливість інтелектуального капі-

талу у економічному розвитку підприємства. Відмічено методи обчислення інтелектуальної озброєності, освітнього рівня та рівня винахідницької активності, тобто показників, що характеризують інтелектуальний капітал підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, знання, інновація, людський капітал, кваліфікація працівників.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві інтелектуальний капітал усе частіше виступає основою для успішної діяльності підприємств. Саме він у багатьох випадках визначає конкурентоспроможність організацій та виступає ключовим фактором їх розвитку, ігнорування цієї обставини може призвести до витіснення з ринку, у зв'язку з неспроможністю конкурувати. Також інтелектуальний капітал має тенденцію й можливість стрибкоподібного приросту, що робить його головною особливістю нашого часу. Усвідомлення цього вимагає формування нового ставлення до створення, ефективного використання та збільшення інтелектуального капіталу, що у подальшому стане запорукою стрімкого розвитку підприємства.

Метою даної статті є теоретичне дослідження сутності і значення інтелектуального капіталу у діяльності підприємства.

Обговорення результатів дослідження. Дослідженням даної тематики займалися наступні науковці: П. Друкер, Х. Ітамі, І. Нонака, Х. Текеучі, Т. Стюарт, Т. Давенпорт, Л. Прусак, Б. Лев, А. Брукінг, А. Козирев, А. Гапоненко, А. Чухно, О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов та ін. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили Д. Бел, Дж. К. Гелбрейт, В. Ростю, Т. Шульц, Г. Бекер, Л. Туроу, Дж. Вейзі, М. Фішер, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Е. Брукінг, К. Свейбі, Л. Едвінсон, М. Мелоун, П. Салліван, А. Тофлер, Т. Стюарт та інші.

У сучасній економіці інтелектуальний капітал виходить на передній план оскільки він є одним із основних факторів що визначають конкурентоспроможність підприємств, галузей, країн [4, с.113].

В загальному інтелектуальний капітал формується з трьох елементів: людського, структурного та клієнтського капіталу[3,с.58].

Основним компонентом інтелектуального капіталу (ІК) є людський капітал (ЛК), основу якого складають знання, що втілені в людині. Людський капітал – це сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми (людиною) певний запас здоров'я, знань, павичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на зростання доходів (заробітків) його власника. Саме людина організовує, здійснює контроль над бізнес-процесами, виробляє продукт чи послугу, будучи частиною суспільства, вступає у взаємовідносини з іншими людьми, формує зв'язки та імідж компанії [1,с.220].

Структурний капітал (СК) – це частина інтелектуального капіталу що має відношення до організації в цілому та представляє її інтелектуальні та інноваційні засоби, які працівники компанії використовують у своїй діяльності [2, с. 11]. Структурний капітал являє собою формалізовані знання, тобто матеріалізовані на паперових чи електронних носіях, тому СК, на відміну від ЛК, можна відділити від індивіду, продати чи купити, «скопіювати» на іншу компанію, тому часто структурний капітал називають тим, що залишаються всередині компанії, після того як співробітники йдуть додому. Структурний капітал підприємства доцільно поділяти на дві категорії: інтелектуальну власність та інфраструктурні активи (капітал).

Такий поділ, в основному, не характерний для вітчизняних публікацій з проблематики ІК, однак присутній в дуже багатьох закордонних працях, зокрема [7, с. 98].

Клієнтський капітал являє собою стійке позитивне ставлення клієнтів до компанії і її продукції, яке є засобом створення додаткового доходу, надає додаткові переваги на ринку, виражається через стабільність покупок чи інших взаємовигідних вкладів зі сторони клієнтів [10, с.36]. Даний капітал є ключовим в складі ІК, оскільки він найбільш тісно взаємодіє з тими, хто фактично забезпечує успіх бізнесу та підвищує ринкову вартість – з клієнтами [6, с.99]. Крім того клієнтський капітал є найбільш динамічним у складі ІК, оскільки він повинен відповідати потребам клієнтів та ринку, які постійно змінюються.

З вище поданого матеріалу можна зробити висновок, що категорія інтелектуальний капітал є досить складною, багатогранною і всеохоплюючою. На сьогоднішній день в економічній теорії немає одного конкретного визначення категорії інтелектуальний капітал. Оскільки різні науковці по різному підходять до даного питання.

Інтелектуальний капітал часто називають «невидимим активом». В цьому визначенні віддзеркалюється його нематеріальна природа. Дійсно, знання або творчі здібності людей не можна потрогати, імідж компанії не можна пощупати, а моральні цінності не можна побачити [5, с.26].

Отже, інтелектуальний капітал – це комплекс взаємопов'язаних нематеріальних ресурсів та можливостей учасників виробничого процесу використовувати набуті знання та вміння для створення інноваційних продуктів, сприяючи розвитку національної економіки.

Матеріальних вимірників творчого потенціалу компанії, величини її інтелектуального ресурсу по аналогії з іншими ресурсами, необхідними для виробництва будь-якого продукту, не існує. Складно знайти способи вимірювання колективних знань співробітників компанії, засвоєної ними інформації [8, с.119]. Щоб управляти інтелектуальним капіталом, а саме – процесом його нарощування та ефективного використання, треба мати відповідний критерій, тобто, оцінити його величину.

Оцінка інтелектуального капіталу підприємства – складний процес, пов'язаний з переосмисленням застосування традиційних економічних оцінок, які використовують здебільшого фінансові показники і базуються на принципах традиційного бухгалтерського обліку.

Існують окремі показники, які характеризують можливості генерації і сприйняття ідей та задумів інновацій і доведення їх до рівня технологій, товарів, організаційних і управлінських рішень, застосовуються переважно на мікрорівні [11. 58–63]. Основними з таких показників є:

1. **Показник винахідницької активності** ($I_{в.а.}$), який розраховується за такою формулою:

$$I_{в.а.} = \frac{K_{в.п}}{K_n} \quad (1)$$

де $K_{в.п}$ – кількість винаходів; K_n – кількість інженерно-технічних і наукових працівників.

2. **Показник інженерно-технічного і наукового забезпечення** ($I_{ітр}$), який визначається за формулою:

$$I_{imp} = \frac{K_{imp}}{K_{заг}} \quad (2)$$

де K_{imp} – кількість науково-технічних працівників; $K_{заг}$ – загальна кількість працівників.

3. **Показник освітнього рівня** ($I_{осв}$) персоналу підприємства який розраховується за формулою:

$$I_{осв} = \frac{K_{в.с}}{K_{заг}} \quad (3)$$

де $K_{в.с}$ – кількість осіб з вищою або середньою спеціальною освітою, що відповідає профілю діяльності підприємства.

4. **Показник плинності кадрів високої кваліфікації** ($I_{пл}$)

$$I_{пл} = \frac{K_{зв.кв.}}{K_{вк}} \quad (4)$$

де $K_{зв.кв.}$ – кількість працівників високої кваліфікації, що звільнилися протягом року; $K_{вк}$ – загальна кількість працівників високої кваліфікації.

5. **Показник оновлення знань** ($I_{о.з.}$), що визначається за такою формулою:

$$I_{о.з.} = \frac{K_{п.пв}}{K_{заг}} \quad (5)$$

Де $K_{п.пв}$ – кількість працівників, що пройшли підвищення кваліфікації чи перепідготовку протягом останніх 3–5 років.

6. **Показник інтелектуальної озброєності** ($K_{іо}$) :

$$K_{іо} = \frac{B_{ін}}{O} \quad (6)$$

де $B_{ін}$ – вартість інтелектуальної власності, до якої можна віднести вартість винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмового найменування, раціоналізаторських пропозицій, «ноу-хау» тощо; O – загальна чисельність працівників підприємства [9, с. 28]

7. **Норма доходності співробітників підприємства** від використання інтелектуальної власності (K_d)

$$K_d = \frac{D_{ін}}{O} \quad (7)$$

де $D_{ін}$ – дохід, який одержує підприємство від використання інтелектуального потенціалу.

Дохід, одержаний від використання інтелектуального потенціалу в розрахунковому періоді, визначається від реалізації продукції, виготовленої з використанням інтелектуального потенціалу за формулою ($D_{ін}$) :

$$D_{ін} = P_n - P_b = (C_n - C_n - K_{вн}) \cdot A_n - (C_b - C_b - K_{вб}) \times \\ \times A_n - [(I_n - I_b) + (C_b - C_n) + (K_{вб} - K_{вн})] \times A_n, \quad (8)$$

де P_n – прибуток, одержаний від реалізації в розрахунковому періоді продукції, виготовленої з використанням інтелектуального потенціалу, гривень;

P_b – прибуток, одержаний від реалізації в базовому періоді A_n обсягу продукції, виготовленої без використання інтелектуального потенціалу (прибуток, що мав бути одержаний у розрахунковому періоді від реалізації такої самої кількості продукції, виготовленої без використання інтелектуального потенціалу), гривень;

Ан – обсяг продукції, реалізованої в розрахунковому періоді, натуральних одиниць;

Цн, Цб – ціна одиниці продукції відповідно в розрахунковому та базовому періодах, гривень;

Квн, Кеб – питомі витрати на створення об'єкта відповідно в розрахунковому та базовому періодах, гривень/нат. од. продукції.

Чим вище значення коефіцієнтів кваліфікації працівників інтелектуальноозброєності та коефіцієнта норми доходності співробітників підприємства від використання інтелектуального капіталу, тим ефективніше функціонує підприємство.

Висновки. В сучасних умовах економічного розвитку, в яких інтелект виходить на перше місце, необхідною умовою для успішної діяльності підприємств стає формування, управління та розвиток інтелектуального капіталу підприємств. Тому що інтелектуальний капітал це – сукупність важливих компонентів існування підприємства, а саме: знань, інформації, досвіду, кваліфікації і мотивації персоналу, організаційних можливостей, каналів і технологій комунікації. Сукупність цих компонентів також формує і конкурентоздатність підприємства, що є одним із найважливіших показників діяльності. Виходячи з цього потрібно постійно вимірювати основні показники інтелектуального капіталу підприємства і коригувати їх дані у відповідності до стратегії розвитку.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. / В.Д. Базилевич – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 431 с.
2. Балашов Е. Управление интеллектуальным капиталом организации: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Е. Балашов; Московский государственный университет им. Ломоносова. – М.: – 2009. – 24 с.
3. Бервено О.В. Інтелектуальний капітал: економічний зміст і особливості формування в транзитивному суспільстві: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / О.В. Бервено. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків. – 2002. – 16 с.
4. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; [пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковачин]. – СПб : Питер, 2001. – 288 с.
5. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гелбрейт. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 347 с.
6. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества / В.Л. Иноземцев. – М. : Изд-во «Academia» – «Наука», 1998. – 640 с.
7. Маркова Н.С. Теоретико-методичні основи формування й розвитку інтелектуального капіталу: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / Н.С. Маркова. Харківський національний економічний університет. Харків. – 2005. – 18 с.
8. Макконнелл К.Р. Экономикс / К.Р. Макконнелл, С.А. Брю. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 2009. – 944 с.
9. Плетникова І.Л. Визначення сутності та величини інтелектуального капіталу Тези доповіді / І.Л. Плетникова, І.С. Бандурко // Вісник економіки транспорту і промисловості – Вип. 27. Спеціальний випуск по матеріалах 5-ї міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України» (1–6 червня 2009 р., смг. Коктебель). – 99 с. – С. 64 – 65.
10. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48 – 55.
11. Шипуліна Ю.С. Критерії та методика діагностики інноваційного потенціалу промис-

логового підприємства / Ю.С. Шипуліна // Механізм регулювання економіки. – 2008 – № 3, Т. 1–С. 58–63.

Annotation. *This article summarizes existing approaches to the nature of the concepts of «intellectual capital» and disclosed the value of katyhoriyi. Consider intellectual capital as an important source of economic development.*

Key words: *intellectual capital, knowledge, innovation, human capital, qualification of employees.*